

Vaiko dvasinių galių aktyvinimas etnomuzika

Marija Jonilienė

Asistentė
Vilniaus pedagoginio universiteto
Ikimokyklinės pedagogikos katedra
Studentų g. 39, LT-2004 Vilnius
Tel.: (85) 247 52 50; 8613 539 56

Straipsnyje aptariamos vaiko dvasinių galių aktyvinimo etnomuzika galimybės. Šalia to analizuojamos kai kurios, tyrimų duomenimis pagrįstos ikimokyklinio amžiaus vaikų dorovinio elgesio kaitos apraiškos.

1. Etnomuzika – ikimokyklinio amžiaus vaikų visuminio ugdymo pagrindas

Ikimokyklinio ugdymo reforma remiasi nuostata, kad vaikų ugdymo pagrindas – tautos kultūra. Siekiama, kad vaikas pažintų, perimtų ir saugotų tautos vertybes. Tai ypač aktualu dabar, kai vaikus ir jaunimą stipriai veikia „masinė kultūra“, neturinti išliekamosios vertės ir skirta vien pramogai ir malonumui. Atsiveriant pasauliui, mums ypač svarbu yra išsaugoti etninį savitumą. Būtinumą saugoti etninę kultūrą, kaip tautos stabilumo, identiteto pagrindą, pabrėžė S. Šalkauskis. „...išlaikymas etninių liaudies ypatybių su jos papročiais, tautosaka, rengimusi, yra būtinas pagrindas, ant kurio paskui gali pražysti savitas aukštesnės kultūros tipas...“ [21, p. 415]. Etninės kultūros vertybės akumuluoja savyje labai svarbią žmogaus (individualią) ir tautos (bendruomeninę) patirtį, nuolat gaivina istorinę atmintį, rodo gyvenimo būdo ir pasaulėžiūros savitumą, unikalumą. Vaikas ir žmogus, kuris turi savo vertybių, jas brangina ir gerbia, geriau supranta kitą žmogų, yra toleran-

tiškesnis jo poreikiams ir vertybėms, nei tas, kuris jų neturi. Suformuotos, etninėmis vertybėmis grindžiamos nuostatos tam tikrų dalykų, žmonių santykių, gamtos, meno atžvilgiu yra vaiko aktyvios gyvenimo pozicijos išraiškos pagrindas, vaiko elgesio, veiklumo ir kūrybiškumo skatulys. Tvirtai susiformavusias vertybes turinti visuomenė yra saugesnė, labiau pasitikinti savimi, todėl atviresnė pasauliui ir kitoms kultūrinėms tradicijoms.

Viena iš etninės kultūros sudedamųjų dalių – etnomuzika. Etninės muzikos svarbą ugdant vaikus ir jaunimą pabrėžė filosofai S. Šalkauskis, A. Maceina, Vydūnas, taip pat žymūs šių dienų mokslininkai, pedagogai, psichologai – A. Gaižutis, N. Vėlius, M. Lukšienė, I. Čepienė, Ž. Jackūnas, A. Šidlauskas, B. Kuzmickas ir kiti. Savitą vietą gausiame etnomuzikos lobyne turi muzika vaikams, kuri rutuliojosi kartu su bendrąja etnine kultūra.

Lietuvių liaudies dainos, rateliai, žaidimai, šokiai, sukurti kaimo žmonių, buvo perduodami iš lūpų į lūpas, iš kartos į kartą archetipinėmis intonacijomis, simboliais, mitologiniais įvaizdžiais. Įvairiuose etnomuzikos žanruose

galima rasti informacijos apie praėjusius amžius, jų žmones, jų tarpusavio santykius, mąstymą, elgesio normas, buitį, požiūrį į darbą, gamtą, Dievą, tikėjimus ir kt. Vyresnioji karta stengėsi išugdyti savo idealą atitinkantį žmogų. Ugdymas ėjo viena greta su gyvenimu, nes vaikai, nuolat būdami suaugusiųjų priežiūroje, žaidė, mokėsi įgūdžių, veiklumo, jautrumo, dirbo įvairius darbus, kartu dainavo, klausė pasakų, stebėjo gamtą, dalyvavo bendruomenės ir šeimos šventėse. Patirtis buvo perduodama žodžiu, darbu, elgesiu, bendravimu. Būdama viena iš svarbiausių vaiko auklėjimo ir lavinimo priemonių, etnomuzika atliko ne vien estetinę, bet ir dorovinę, komunikacinę ir pažintinę funkcijas.

Kiekviena tauta turi tik jai būdingą dvasinį fondą, kurio vienas iš elementų yra kalbos ir etnomuzikos melodinė-intonacinė sistema. Ją vaikas paveldi ir toliau perduoda kaip genuose užkoduotą informaciją. Girdėdamas sau artimą intonacinį lauką, vaikas jautriai jį reaguoja. Z. Kodaly teigia, kad „liaudies daina turi būti vaikų muzikinio lavinimo pagrindu. Ji vaikui prieinama forma įdiegia didžias muzikos ir tautinės kultūros vertybes“ [14, p. 150]. Etnomuzika – garsų menas, galintis labiausiai paveikti žmogaus emocijas. Maži vaikai yra ypač emocionalūs, todėl ir etnomuzikos poveikis jiems yra didesnis. Poveikio galima tikėtis tik tada, kai vaikas etnomuzikos kūrinį išgyvena, kai jį paliečia giluminius jo klodus. Giluminį meno, liaudies dainos poveikį pabrėžia M. Geigeris: „Vieni meno poveikiai, kuriuos aš turėjau galvoj minėdamas Rembrandtą, liaudies dainą, ir simfonijas... veikia žmogaus asmenybės gelmes – tai gelminiai meno poveikiai“ [5, p. 199]. Iš to, kas pasakyta, aiškėja, kad etnomuzika yra pati tinkamiausia ir prieinamiausia ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymui. Primityvios etnomuzikos vaikams išraiškos priemonės, nesudėtinga forma, suprantami, pažįstami dainelių ir žaidimų veikėjai, jų darbai ir nuotykiškai skatina vaiko dvasinių galių plėtotę, jo veiklos ir

elgesio įgūdžius, tinka ne tik lavinti pradinius muzikinius gebėjimus, žinias, mokėjimus ir įgūdžius, bet ir visuminiam asmenybės ugdymui.

Sparčiai kintančios ekonominės sąlygos, naujos technologijos, nepastovūs socialiniai santykiai reikalauja daugiau savarankiškumo, iniciatyvumo, lankstumo, aktyvumo. Laikomasi nuostatos, kad „vaikas yra savo tobulėjimo, saviugdymo proceso subjektas, kad jo aktyvumas pedagoginėje sąveikoje svarbiausias“ [16, p. 181]. Vaiko dvasinės galios plačiausiai atsiskleidžia tik kai jis yra perėmęs tradicines vertybes, jomis pasitiki, turi nuostatą jas saugoti ir puoselėti. Svarbu, kad mažo vaiko ugdymas būtų pagrįstas etnokultūra, kad toliau jis galėtų turėti aktyvią gyvenimo poziciją.

Šio straipsnio tikslas – aptarti vaiko dvasinių galių aktyvinimo etnomuzika galimybes. Konkretūs uždaviniai: 1) atskleisti dvasingumo sampratą; 2) išryškinti etnomuzikos įtakos vaiko doroviniam elgesiui ypatumus; 3) tyrimo duomenimis pagrįsti etnomuzikos reikšmę vaikų dorovinio elgesio kaitai.

Tyrimo metodai: teorinė problemos analizė, anketinė tėvų apklausa, vaikų elgesio stebėjimas, matematiniai statistiniai metodai.

2. Dvasingumo samprata

Svarbiausias vaikų ugdymo darželyje tikslas – „puoselėti visas vaiko galias, lemiančias vaiko asmenybės vystymosi ir jo integracijos į visuomenę sėkmę“ [24, p. 5]. Vaiko fizinių, psichinių ir dvasinių galių struktūroje norėtume išskirti pastarąsias, kuriomis reiškiasi pati žmogaus esmė. „Žmogaus esmė – tai visų pirma jo dvasinė sfera“ [2, p. 4]. Tokią išvadą daro daugelis filosofinių koncepcijų, nagrinėjančių žmogaus esmės problemą. Idealistai iškelia dvasinio prado pirmumą, kūnui priskirdami tik dvasios išraiškos funkciją; dualistinė koncepcija remiasi kūno ir sielos vienvone, pabrėždama, kad kūnas laikinas, o siela (dvasinis pradas) amžina; net

materialistai teigdami, kad žmogaus esmė – visuomeninių santykių visuma, pabrėžia dvasinio pasaulio primatą jo fizinio egzistavimo atžvilgiu. Kitaip sakant, žmogus nėra žmogus, jeigu jis nedvasingas. Filosofai, psichologai, pedagogai, muzikologai (Fojerbachas, G. Butkienė, G. Nežnovas, L. Jovaiša, V. Aramavičiūtė, M. Pečkauskaitė, J. Vaitkevičius ir kt.) į žmogaus dvasinių galių pamatą deda tris komponentus: proto, jausmų ir valios pradus, kurie yra įgimti. Ontogenetinio vystymosi procese vaikas, padedamas suaugusiųjų, inkultūracijos dėka tampa subjektu, asmenybe, kuri suprantama kaip „visų žmogiškųjų santykių įsikūnijimas“ [2, p. 2]. Dvasingumą kaip žmogaus santykį su kitais žmonėmis, visuomene, žmonija, Dievu nurodo L. Jovaiša, V. Aramavičiūtė, J. Vaitkevičius, E. Martišauskienė ir kiti. V. Aramavičiūtė pastebi, kad dauguma tyrinėtojų dvasingumą suvokia kaip „individo santykį su tikrove, grindžiamą tam tikromis vertybėmis bei idealais ir kartu išreiškiantį jo unikalų asmenybiškumą“ [1, p. 110]. L. Jovaišos teigimu, „dvasingumas – tai vertybinės sąmonės pirmumas prieš biologinius ar materialinius poreikius, tai – praktinis gyvenimas tiesos, gėrio ir grožio šventumu, tai – prasminio sąlyčio su pasauliu ir metapasauliu išgyvenimas“ [11, p. 186]. Žmogus dvasingas tiek, kiek jis yra priėmęs žmogiškąsias vertybes ir geba jomis vadovautis reguliuodamas savo elgseną. Tą gebėjimą ugdymo procese rodo žmogaus dvasinės galios (dorinės, estetinės, intelektualinės), kurios išreiškiamos bendravimu ir veikla.

Žmogaus dvasingumas – tai jo dvasinių galių ugdymas. Jis sietinas su jo vertybinių nuostatų aktyvinimu, dvasinių vertybių perėmimu. Dvasinę struktūrą sudaro: estetinės, dorovinės, intelektualinės vertybės, tačiau dvasingumo ugdymo ašis yra dora. Kitos dvasinės sritys dvasingumą gali ugdyti tik glaudžiai sąveikaudamos su dora. Dvasingumas remiasi doroviniaisiais poreikiais, dorovinėmis nuostatomis, dorovine vertybine orientacija.

Doroviniai poreikiai, kaip žmogaus aktyvaus dorovinio elgesio šaltinis, yra svarbiausia dvasingumo ugdymo prielaida. Dorovinių poreikių pagrindu formuojasi doroviniai jausmai – tai emocinis santykis su visuomeninio gyvenimo reiškiniais ir faktais, vertinant juos gėrio ir blogio kriterijais. Dorovinių jausmų turinį sudaro žmogaus subjektyvus santykis su kitais žmonėmis, savimi, įvairiais gyvenimo reiškiniais ir faktais. Doroviniai jausmai išreiškia žmogaus vertybinį santykį su tikrove (teigiamą arba neigiamą). Vieni jų parodo santykį su Tėvyne (patriotiniai), kiti – psichologinius žmonių santykius (meilė, užuojauta, gailestis, pavydas, neapykanta ir kt.), tretii – žmogaus santykį su savimi (pasitikėjimas savimi, požiūris į save, kuklumas, paprastumas, savimeilė, išdidumas, orumas ir pan.). Doroviniai jausmai, įsitvirtinę žmogaus sąmonėje racionalia ar jausmine forma, tampa asmenybės visavertiškumo pamatu.

Dorovinės vertybės, kaip specifinė dvasinių vertybių sritis, kurią sudaro visuomeniškai reikšmingi žmonių poelgiai, idealai, idėjos, teigiamos dorovinės savybės (mandagumas, gerumas, nuoširdumas, paslaugumas, draugiškumas, įsijautimas į kito žmogaus išgyvenimus ir pan.), nuo kurių priklauso kasdienis jo elgsens. Dorovinės vertybės aktyviai dalyvauja turinant asmenybės dvasingumą ir lemia jos vertybines nuostatas.

Ikimokykliniame amžiuje dvasingumas sėkmingiausiai ugdomas demonstruojant vaikams dorovinius žmonių santykius meninėje ir pažintinėje veikloje, kurie reiškiasi praktine veikla ir doroviniu elgesiu, juo šiame straipsnyje ir apsiribosime.

3. Etnomuzikos įtaka vaiko doroviniam elgesiui

V. Žemaitis teigia, kad „dorovinis elgsens – poelgių visuma, išreiškianti žmogaus dorovinį santykį su kitais žmonėmis“ [25, p. 103]. Vaiko

įgimtos dvasinės galios (protas, jausmai, valia), kurios ugdymo procese sudaro jo dvasingumo pagrindą, „išreiškiamos bendravimu ir veikla“ [2, p. 2]. Sąveikaudamas su aplinka ir įvairiai veikdamas, vaikas perima žmogiškąsias vertybes ir jomis vadovaujasi reguliuodamas savo elgeseną.

Dorovė yra fundamentalus šios sąveikos pagrindas, nes ji formuoja ir įtvirtina dorovines vertybes žmonių tarpusavio santykiuose. Žmogus, įsisąmonindamas dorovines vertybes, paverčia jas vidinėmis savo elgesio nuostatomis, geba pats laisvai pasirinkti socialiniu požiūriu vertingą elgesį. Ugdant vaiko dorovinį elgesį, pirmiausia ugdomas gebėjimas doroviškai (gėrio ir blogio požiūriu) vertinti kitų žmonių poelgius ir veiksmus. Vertindamas kitų poelgius, vaikas pažįsta dorovines vertybes ir ugdosi dorovinius jausmus. Dorovinį elgesį lemia dorovinių normų, reikalavimų, taisyklių išgyvenimas. Nuo to, koks to išgyvenimo stiprumas, priklauso ir vaiko dorovinis elgesys, kuris pasireiškia išoriniais jo veiksmais su aplinkiniais, bendramžiais, gamta, augalais ir gyvūnais, žaislais ir daiktais, darbu.

Būdinga ankstyvojo amžiaus vaikų elgesio ypatybė yra ta, kad jie veikia neapgalvotai, veikiami tuo metu kilusių jausmų ir norų. Šiuos jausmus ir norus lemia aplinka ir santykiai su suaugusiais. Dažniausiai praktiškų elgesio normų vaikai laikosi gyvendami tarp suaugusiųjų, stebėdami jų veiklą ir bandydami veikti kaip suaugusieji.

Bendraudamas su kitais žmonėmis, vaikas įgyja elgesio įpročių ir susidaro tam tikrą emocinį požiūrį į juos. Trokšdamas pripažinimo, vaikas siekia, kad suaugusieji būtų juo patenkinti, ir jeigu elgesys smerkiamas, stengiamasi elgtis pagal reikalavimus. Taip laipsniškai formuojasi dorovinis elgesys. Etnomuzika paryškina ir vaikui pateikia emocingai nuspalvintus suaugusiųjų gyvenimo ir veiklos vaizdinius. Svarbu šiame procese meninis ugdymas, jo reikšmę yra

pabrėžusi M. Lukšienė [17, p. 40]. Tinkamai organizuota muzikinė veikla, būdama patraukli vaikui, gali prisidėti prie jo dorovinio elgesio formavimo, jei liaudies dainos, šokiai, žaidimai, rateliai savo menine forma padės įsijausti, išgyventi, interpretuoti tai, kas juose užkoduota.

Vaikams ypač patinka dainelės apie gyvūnus, jų darbus, poelgius, įvairius nuotykius, netikėtus atsitikimus, nes šiame amžiuje gyvūnų pasaulis vaikui yra artimas ir suprantamas. Išorinis veikumas ankstyvajame amžiuje didina vidinį dorovinį vaiko elgesį. Paprasti, gyvenimiški reiškiniai, pamokymai, pasijuokimai iš ydų yra suprantami ir prieinami mažam vaikui. Poetiniuose dainų tekstuose, paprastose, vaikams lengvai įsimenamose melodijose slypi gili gyvenimo patirtis, humoras, tikėjimai, draudimai, liaudies talentas. Įvairiuose etnomuzikos žanruose atsispindi gėrio ir blogio priešprieša, simpatizuojama geriems, darbštiems, sąžiningiems, teisingiems, linksmiems dainelių ir žaidimų herojams.

Vadinasi, etnomuzika yra nepakeičiama formuojant dorovinį vaiko elgesį, nes įtaigiai, emociškai, paprastomis meninės išraiškos priemonėmis perteikia tai, ko šimtmečius tėvai mokė savo vaikus.

4. Etnomuzikos poveikis vaiko dorovinio elgesio kaitai

Etninės vertybės didina tiek vidinį, tiek išorinį vaiko dorovinį elgesį, o etnomuzika savitomis meninės išraiškos priemonėmis perteikia vaikui jam prieinamai šių vertybių visumą.

Aktyvinant vaikus etnomuzika skatinamas jų dorovinis elgesys, nes etnomuzika, kaip menas, yra glaudžiai susijusi su dorove.

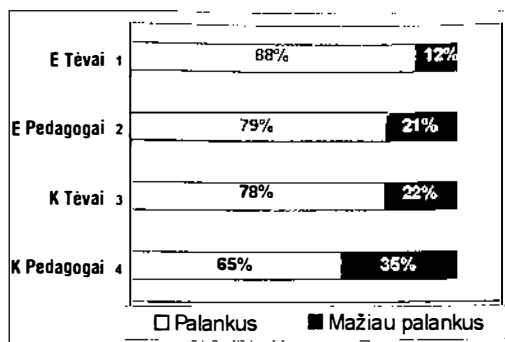
Ugdomasis eksperimentas, kurio tikslas nustatyti etnomuzikos poveikį vaikų doroviniam elgesiui, atliktas dviejuose Vilniaus miesto vaikų darželiuose. Eksperimente dalyvavo 120 vai-

kų, ketverių–šešerių metų. Eksperimentinę (E) ir kontrolinę (K) grupes sudarė po 60 vaikų. Eksperimentinės grupės muzikinės veiklos turinio pagrindas buvo pagrįstas įvairiais etnomuzikos žanrais, kurie remiasi ne vien mažoro–minoros sistema, bet ir seniausiomis, gausiai paplitusiomis liaudies dainomis. Kontrolinėje grupėje muzikinis ugdymas vyko pagal bendrojoje valstybinėje vaikų darželių programoje „Vėrinėlis“ numatytus reikalavimus.

Atliekant tyrimą taikyti stebėjimo, tėvų anketinės apklausos, lyginimo ir statistinės duomenų analizės metodai.

Tyrimo reikšmingumui nustatyti buvo lyginami eksperimentinės ir kontrolinės grupių ugdymojo eksperimento metu gauti tyrimo duomenys. Vaikų dorovinio elgesio vertinimo kriterijais pasirinktos dorovinės savybės: mandagumas, gerumas, nuoširdumas, paslaugumas, draugiškumas. Šiomis dorovinėmis savybėmis dažnai pasižymintis vaiko elgesys buvo vertinamas palankiai, rečiau – mažiau palankiai, labai retai – nepalankiai. Remiantis šiais kriterijais buvo palygintas tėvų ir pedagogų požiūris į ketverių–šešerių metų vaikų dorovinį elgesį. Sugretinus E ir K grupių tėvų ir šių grupių pedagogų požiūrius gauti ir užfiksuoti kai kurie skirtumai (žr. pav.).

Matyti, kad daugumos eksperimentinės grupės tėvų ir kiek mažiau šios grupės pedagogų požiūris į vaikų dorovinį elgesį yra palankus ir tik nedidelės dalies – mažiau palankus. Kontrolinėje grupėje mažiau tėvų (78 proc.) ir pedagogų (65 proc.) palankiai vertina šios grupės vaikų dorovinį elgesį ir daugiau respondentų

Pav. Eksperimentinės ir kontrolinės grupių tėvų ir pedagogų požiūris į vaikų dorovinį elgesį

(atitinkamai 22 proc. ir 35 proc.) – mažiau palankiai. Tėvų ir pedagogų nuomonių neatitiktis gali būti dėl jų skirtingo požiūrio, vertinant vaikų dorovinį elgesį. Tėvai paprastai subjektyviau vertina savo vaikų dorovinį elgesį ir jų požiūris yra kiek palankesnis nei pedagogų. Kita vertus, skirtingas dorovinis vaikų elgesys namuose ir ugdymo įstaigoje rodo, kad doroviškai motyvuoti vaiko veiksmai dar nėra iki galo išsąmoninti ir dažnai esti impulsyvūs.

Tyrimo duomenų analizė po ugdymojo eksperimento parodė teigiamą etnomuzikos poveikį vaikų doroviniam elgesiui, nes eksperimentinės grupės vaikai, tėvų ir pedagogų vertinimu, dažniau būna mandagesni, geresni, nuoširdesni, paslaugesni, draugiškesni nei kontrolinės grupės. Etnomuzika ne tik meno priemonėmis, bet ir emociškai veikdama daro didelį poveikį vaiko dvasinių galių (šiuo atveju dorovinio elgesio) plėtotei. Vadinasi, etnomuzika yra svarbi vaikų dvasinių galių aktyvinimo priemonė.

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata. Vilnius, 1998.
2. Bitinas B. Ugdymo filosofijos pagrindai. Vilnius, 1996.
3. Čepienė I. Lietuvių etninės kultūros istorija. Kaunas, 1995.
4. Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai. Vilnius, 1969.

5. Geigeris M. Meno psichinė reikšmė // Ties grožio vertybėm. Kaunas, 1944.
6. Gučas A. Vaiko ir paauglio psichologija. Kaunas, 1990.
7. Yla St. Lietuvių šeimos tradicijos. Šeimos kūrimo vyksmai. Čikaga, 1978.

8. Jokimaitienė Pr. Lietuvių liaudies vaikų dainos. Vilnius, 1970.
9. Jokimaitienė Pr. Lietuvių liaudies vaikų dainos ir jų klasifikacija. Vilnius, 1967.
10. Jovaiša L. Hodegetika. Vilnius, 1995.
11. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. Kaunas, 1997.
12. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas, 1993.
13. Katininė A. Vaiko muzikinės kultūros ugdymas darželyje. Vilnius, 1998.
14. Koday Z. Izbrannyja statji. Moskva, 1964.
15. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Vilnius, 1997.
16. Lietuvos švietimo reformos gairės / Sud. P. De-
reškevičius. Vilnius, 1993.
17. Lukšienė M. Pedagogika ir kultūra // Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius, 1993.
18. Maceina A. Tautinis auklėjimas. Kaunas, 1991.
19. Martišauskienė E. Žmogaus esmės puoselėjimas ir ugdymo procesas // Pedagogika. 1994, Nr. 30.
20. Psichologijos žodynas. Vilnius, 1993.
21. Šalkauskis S. Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos. II knyga. Vilnius, 1992.
22. Šatkauskienė V. Folkloras – universali vaikų ugdymo terpė. Vilnius, 1989.
23. Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrindai. Vilnius, 1995.
24. Vaikų darželių programa. Vėrinėlis / Sud. O. Monkevičienė. Vilnius, 1993.
25. Žemaitis V. Dorovės sąvokos. Vilnius, 1983.

MAKING CHILD'S SPIRIT POWER MORE ACTIVE USING ETHNOMUSIC

Marija Jonilienė

Summary

In this article it is analysed the possibilities of making child's spirit power more active using ethnomusic.

Ethnomusic is an art of sounds and can have a deep influence on the emotions of a human being. The primitive means of expressions and simple forms as well the near and understandable heroes of the poetic texts suits not only for the elementary abilities, knowledge and skill training but as well has a great influence on the total education of the personality. Small children are very emotional so the influence of ethnomusic on them is very great. Musical activity grounded by ethnomusic, induces child's power of spirit to be

active. It is manifested in child's communication, moral behaviour with adults, other children, animals, nature, toys, things and so on.

The article also reveals, that very important role educating child's moral behaviour belongs to ethnomusic. In poetical songs, games texts, in simple melodies of children songs we can find a lot of good and moral behaviour elements.

The data of completed upbringing experiment confirms that ethnomusic has very big importance making child's spiritual power more active.

Gauta 2002 08 15

Priimta 2002 12 15